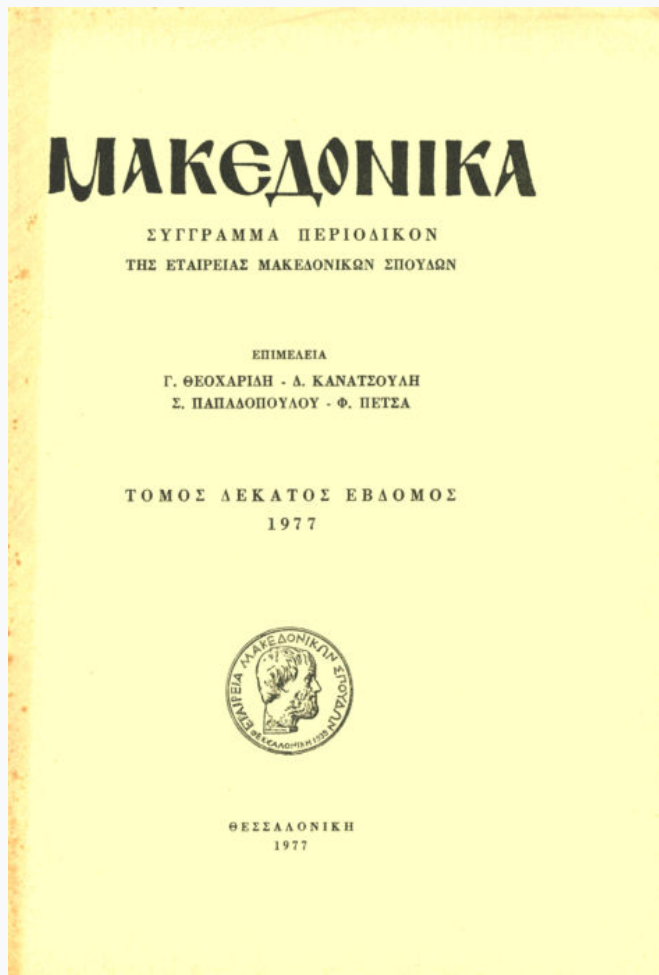

Μακεδονικά

Τόμ. 17, Αρ. 1 (1977)

Ποικίλα φιλολογικά

Φαίδων Κ. Μπουμπουλίδης

doi: [10.12681/makedonika.369](https://doi.org/10.12681/makedonika.369)

Copyright © 2014, Φαίδων Κ. Μπουμπουλίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μπουμπουλίδης Φ. Κ. (1977). Ποικίλα φιλολογικά. *Μακεδονικά*, 17(1), 235–258.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.369>

ΠΟΙΚΙΛΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

Α'

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΣΤΙΧΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΠΕΡΔΙΚΑΡΗ

Ὁ Μιχαὴλ Περδικάρης (1766-1828)¹, πού ἤσκησε μὲ ἐπιτυχία τὸ ἱατρικὸ ἐπάγγελμα σὲ διάφορες περιοχὲς τῆς Μακεδονίας, κατέγινε συστηματικὰ μὲ τὸν ποιητικὸ λόγον καὶ φαίνεται ὅτι συνέθεσε πολλὰ ἔργα, πού ὅμως δὲν ἔχουν περισωθῇ.

Ὁ ἴδιος, ὅσο ζοῦσε, ἐδημοσίευσε: α') τὸν *Ἑρμῆλον*²—μακρόστιχο ποίημα διηρημένον σὲ τρία μέρη (20 ᾠδές)—μὲ τὸν ὁποῖο ἐκτείνει τὶς ἐπιθέσεις του πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις (ἄρχοντας, κληρικούς, ἰατρούς, συγγραφεῖς) μὲ στόχον τὴν προσβολὴ τῶν τάσεων, πού διεδίδοντο ἀπὸ τοὺς φιλοζόφους τῆς Δύσεως, καὶ β') τὴν *Προδιόκησιν εἰς τὸν Ἑρμῆλον*³, ἔργο πεζό, μὲ τὸ ὁποῖο παρέχει πληροφορίες γιὰ τὴν ἔκτασιν καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ *Ἑρμῆλον*, ἀποκαλύπτοντας καὶ τὶς θέσεις του ἀπέναντι στὰ προβλήματα τῶν χρόνων του.

Ἀπὸ τὸν συντοπίτη του ἱατρὸ καὶ ποιητὴ Γ. Σακελλάριον⁴ περιελήφθησαν στὴν συλλογὴ του *Ποιήματα*⁵ πέντε ἔμμετρος ἐπιστολὲς τοῦ Μιχ. Περδικάρη πρὸς αὐτόν⁶.

1. Ἰδ. Κ. Δ. Γουναροπούλου, Μιχ. Περδικάρης, «Πανδώρα» ΚΒ', ἀρ. 528 (15 Μαρτίου 1872), σ. 558-559. Π. Ν. Λιούφη, Ἱστορία τῆς Κοζάνης, Ἐν Ἀθήναις 1924, σ. 296-299. Κ. Τσιτσελίκη, Δύο ἄγνωστοι Μακεδόνες ποιηταί, «Νέα Ἑστία» 11 (1932) 252-258. Γλ. Πρωτοπαπᾶ-Μπουμπουλίδου, Κείμενα Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὡς τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821, Ἀθῆναι-Ἰωάννινα 1973, σ. κ'-κα' (μὲ βιβλιογραφία).

2. *Ἑρμῆλος ἢ Δημοκριθεράκλειτος Μιχαὴλ τοῦ Περδικάρη ἱατροῦ. Τόμος πρῶτος 1817*. (Ἰδ. Γλ. Πρωτοπαπᾶ-Μπουμπουλίδου, Κείμενα Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, ὁ.π., σ. 303-305, μὲ τὴν σχετικὴ βιβλιογραφία).

3. *Προδιόξεις εἰς τὸν Ἑρμῆλον ἢ Δημοκριθεράκλειτον Μιχαὴλ τοῦ Περδικάρη ἱατροῦ [...] 1817*. (Ἰδ. Γλ. Πρωτοπαπᾶ-Μπουμπουλίδου Κείμενα Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, ὁ.π., σ. 305-308).

4. Ἰδ. Γλ. Πρωτοπαπᾶ-Μπουμπουλίδου, Κείμενα Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, ὁ.π., σ. κς'-κζ', 316-317 (μὲ τὴν σχετικὴ βιβλιογραφία).

5. *Γεωργίου Σακελλαρίου, ἱατροῦ τοῦ ἐκ Κοζάνης, Ποιήματα [...] Ἐν Βιέννῃ 1817[...]*.

6. α) *Μιχαὴλ ὁ Περδικάρης Γεωργίῳ τῷ Σακελλαρίῳ* (17 Νοεμβρίου 1800), σ. 111-117

β) *Μιχαὴλ ὁ Περδικάρης Γεωργίῳ τῷ Σακελλαρίῳ* (1 Φεβρουαρίου 1801), σ. 127.

Τρία ακόμη έργα του έγιναν τα τελευταία χρόνια γνωστά: Τò πρώτο επιγράφεται *Τῷ πανιερωτάτῳ, ἔλλογιμωτάτῳ τε | καὶ θεοπροβλήτῳ Ἐπισκόπῳ ἁγίῳ Σεργίῳ κυρίῳ κυρίῳ Θεοφίλῳ | τῷ σεβασμιωτάτῳ μοι Δεσπότη. Περιλαμβάνεται στὸ χγφ. ὑπ' ἀρ. 27 τῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης¹· ἀποτελεῖται ἀπὸ 44 στίχους σὲ ἱαμβικὸ τρίμετρο καὶ δημοσιεύθηκε ἀποσπασματικά ἀπὸ τὸν Μιχ. Καλινδέρη: Μ' αὐτὸ ἐπαινεῖται ὁ ἐπίσκοπος Θεόφιλος γιὰ τὴν συμβολή του στὴν ἀποκατάστασι τῶν σχολικῶν πραγμάτων τῆς Κοζάνης². Τὸ δεύτερο ἔργο ἐπιγράφεται *Ρήγας ἡ κατὰ Ψευδοφιλελλήνων*· περιλαμβάνεται σὲ χγφ. τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους (Κ47, κῶδ. 3)³ καὶ ἀποτελεῖ ἐπίθεσι κατὰ τοῦ Ρήγα Βελεστινλή, πού δὲν κατάρθωσε ὁ συγγραφεὺς νὰ συλλάβῃ τὴν προσωπικότητα καὶ νὰ κατανοήσῃ τὸν ἰδεολογικὸ του κόσμος⁴. Τὸ τρίτο κείμενο ἔχει τίτλο *Διομηδεάς*. Σῶζεται σὲ χειρόγραφο τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας (ἀρ. 255 [630])⁵ καὶ τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν (ἀρ. Ρ1138 καὶ Ρ1142)⁶ καὶ ἔχει ὡς θέμα τὶς περιπλανήσεις τοῦ ὁμηρικοῦ ἥρωος ἀπὸ τὴν Ἄλωση τῆς Τροίας ὡς τὴν ἐπιστροφή του στὸ Ἄργος.*

εἰς τοὺς στίχους του (12 Μαρτίου 1801), σ. 155-158.

δ) *Μιχαὴλ Γεωργίῳ*. Ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν «Ποῖον σύστημα τῆς ἱατρικῆς ἀκολουθεῖν. Ἐφημερίς ἐκ τοῦ Ἑλικῶνος. Ἐπιστημῶν κρῖσις (23 Μαρτίου 1801), σ. 164-168.

ε) *Ἐφημερίς 18*. ἐκ τοῦ Ἑλικῶνος. *Τῷ Δ' ἔτει Ὀλυμπιάδος χγμ'*, θαργιλιῶνος ἀρχομένου, α', σ. 171-178.

1. Ἰδ. Μ. Κ α λ ι ν δ έ ρ η, Τὰ λυτὰ ἔγγραφα τῆς Δημ. Βιβλιοθήκης Κοζάνης: 1676-1808, Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1951, σ. 143-144 (Δημοσιεύονται οἱ στίχ. 1-9, 37-44. Στὸν τελευταῖο στίχο πρέπει νὰ τηρηθῇ ἡ μία ἀπὸ τὶς λέξεις *ἄκρον* καὶ *θερόν*). Τοῦ χγφ. ἔλαβα φωτοαντίγραφο μὲ τὴν εὐγενῆ φροντίδα τοῦ κ. Β. Σαμπανοπούλου.

2. Ὁ ἀκριβὴς χρόνος συντάξεως τοῦ στιχουργήματος δὲν εἶναι γνωστός. Πρέπει ὅμως αὐτὸ νὰ ἐγράφη μετὰ τοῦ 1803, ὅποτε ἄρχισε νὰ διδάσκη, μετὰ τὴν ἀποκατάστασι τῶν ἐσωτερικῶν ἀντιθέσεων, ὁ Γεώργ. Ἰωαννάκης (1803-1807) καὶ τοῦ 1808, ὅποτε ἀνέλαβε τὴν διδασκαλίαν ὁ Στέφ. Σταμκίδης καί, μὲ τὴν συγκατάθεσι τοῦ Θεοφίλου, κτίζεται νέο σχολεῖο. Ἡ τελευταία αὐτῆς χρονολογία εἶναι καὶ ἡ πιὸ πιθανή. (Ἰδ. Π. Ν. Α ι ο υ φ η, Ἱστορία τῆς Κοζάνης, δ.π., σ. 79, 203-207). Ὅσο γιὰ τὸν Θεόφιλο, ὁ ἀκριβὴς χρόνος τῆς ἀρχιερατείας του δὲν εἶναι αὐστηρὰ καθωρισμένος. Φαίνεται ὅτι παρέμεινε ὡς Ἐπίσκοπος ἀπὸ τὸ 1780 ὡς τὸ 1811. (Ἰδ. Π. Ν. Α ι ο υ φ η, Ἱστορία τῆς Κοζάνης, δ.π., σ. 64-79. Μητροπολίτου πρώην Λήμνου Β α σ ι λ ε ῖ ο υ Ἀ τ έ σ η, Ἐπισκοπικοὶ Κατάλογοι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον, Ἐν Ἀθήναις 1975, σ. 232).

3. Ἰδ. Κ. Δ ι α μ ά ν τ η, Τὰ περιεχόμενα τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους. Τόμ. Α', Ἀθήναι 1972, σ. 547.

4. Ἰδ. Γ λ. Π ρ ω τ ο π α π ᾶ - Μ π ο υ μ π ο υ λ ῖ δ ο υ, Κείμενα Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, δ.π., σ. κα', σημ. 2 (ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία).

5. Ἰδ. Γ λ. Π ρ ω τ ο π α π ᾶ - Μ π ο υ μ π ο υ λ ῖ δ ο υ, Χειρόγραφοι συλλογαὶ ποιητικῶν κειμένων ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνος, «Δωδώνη» Β' (1973) 332-333.

6. Ἰδ. Γ λ. Π ρ ω τ ο π α π ᾶ - Μ π ο υ μ π ο υ λ ῖ δ ο υ, Χειρόγραφοι συλλογαὶ ποιητικῶν κειμένων ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνος. (Σειρὰ δευτέρα), «Δωδώνη» Γ' (1974) 379-381.

στροφῆς, κατὰ τὸ περιεχόμενο, τοῦ *Ποιηματίου*, γιατί βέβαια ἡ ὅλη δημιουργία τοῦ Κοζανίτου ποιητοῦ δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐκ μέρους του διαπίστωση μιᾶς τόσο εὐρείας καλωσύνης στὸν κόσμο. Ὅπως δὲ ποτε τὸ στιχοῦργημα, γραμμένο στὸ μετρικὸ σύστημα τοῦ προτύπου, ἀποτελεῖται ἀπὸ τριάντα τρεῖς τρίστιχες στροφές, ποὺ ἀπαρτίζονται ἀπὸ δύο 5συλλάβους καὶ ἓνα 10σύλλαβο δακτυλικούς στίχους μὲ ὁμοιοκαταληξία:

α'

φ. 130^ρ *Τί ἀνυστόλως||*φ. 130^ν *λέγον πῶς ὅλος**ὁ κόσμος εἶναι ψευτιά καὶ δόλος,*

β'

*πὸν ἐκ παντοίων**καὶ ἀνομοίων**ἡθῶν κροτεῖται σύστημ' ἄλλοιον!*

γ'

*Κ' ἡ ποικιλία**αὔτ' ἡ παντοία**εἶναι τοῦ κόσμου ἡ εὐμορφία.*

δ'

*Ἦ γῆ ἐβγάνει**ἄνθη καὶ αὐξάνει**καὶ ἄπειρα χόρτα, ὅπου βλαστάνει,*

ε'

*ἄλλα δυσώδη**καὶ ἄλλα εὐώδη,**χωρὶς ἀκάνθας καὶ ἄλλ' ἀκανθώδη.*

ς'

*Καὶ κατὰ τόπους**τρέφει καὶ ἀνθρώπους**ἄλλους μὲ ἄλλα ἦθη καὶ τρόπους,*

ζ'

*ἄλλους γνησίους**καὶ ἄλλους δολίους||*φ. 131^ρ *πολλοὺς χρησίμους, πλείστον ἀχρεῖους.*Τίτλ.: *Εἰς τὸ αὐτὸ ἀνατροπὴ τοῦ /Μ.Π. //*

η'

Φαίνονται ἥθη
ἀπλᾶ κ' εὐήθη
καὶ ἄλλα πανοῦργα καὶ κακοήθη,

θ'

ποῦ μεμειγμένα
εἶν' ἐσπαρμένα,
χρηστά μὲ φαῦλα συμπεφυρμένα.

ι'

Καὶ οὐτ' ἐχάθη,
ἀφ' οὗ κ' ἐστάθη
ἡ γνησιότης εἰς τόσα πάθη.

ια'

Ἄλλ' ἂν ἐλείπη,
κάτι τῇ λείπει,
ἄκρα δὲν εἶναι, πλήρην δὲν ἐκλείπει.

ιβ'

Δὲν εἶν' ἀπάτη,
ἂν ἀκροτάτη
αὐτὴ δὲν εἶναι κ' ἐντελεστάτη.

ιγ'

Ὅλοι ποθοῦσιν
ὀρθῶς νὰ ζοῦσιν,
ἂν καὶ πολλάκις ἐξολισθοῦσιν.||

ιδ'

φ. 131^v Μόν' ἡ Θεότης
εἶναι ἀκρότης.
Ἐλλιπὴς εἶναι ἡ ἀνθρωπότης.

ιε'

Κι ὅσον ἂν κἀνῃ,
τὸν κόπον χάνει.
δὲν εἶναι τρόπος, ἄκρον δὲν φθάνει.

η'₁ Φαίνοντα: Ψαίνονται || ι'₁, ἐχάθη ἀπὸ διόρθωσι ἀντι ἐχάθη || ιγ'₁, μετὰ τὸ πο-
θοῦσιν διαγεγραμμένο ὀρθῶς νὰ ||

ιζ'

Θέλει νὰ φθάσῃ,
νὰ ὁμοιάσῃ.
Ὅμως τοὺς ὄρους πῶς νὰ περάσῃ;

ιζ'

Ὅντως γνησίως
εἶναι φιλία,
δὲν λείπει πάλιν καὶ ἡ δολία.

ιη'

Ὅπου γνῶσις,
φίλ' εἶν' ἐπίσης,
πλὴν πιστοὺς ὅλους μὴ τοὺς νομίσης.

ιθ'

Καθεὶς ἐμπρός σου
εἶν' ἀδελφός σου,
ἀλλ' ἓνας εἶναι ὁ γνήσιός σου.

κ'

Κάθε ἀξία||
φ. 132^r κ' ἐπαγγελία,
τάξις ἀνθρώπων καὶ πολιτεία

κα'

ἔχει καὶ ἀχρεῖους
καὶ φιλοβίους
καὶ ἀγαθὸς ἔχει, λόγον ἀξιους,

κβ'

ποὺ βοηθοῦσι
καὶ προστατοῦσι
τὸν ὁμοίον τους, ὡς ἡμποροῦσι.

κγ'

Κι αὐτὸ τὸ θεῖον
ἱερατεῖον
ἴσως κανένα τρέφει ἀχρεῖον.

κδ'

Ὅμως τί κάνει;
ἓνας δὲν φθάνει
καὶ ὅλον τὸ τάγμα ποῦ νὰ μιάνῃ;

κε'

"Αν εἶναι ἕνας
μ' ἀτάκτους φρένας,
διὰ τοῦτο πρέπει νά 'ναι καθένας;

κς'

"Αλλ' εἶναι ἄλλοι
—τίς ἀμφιβάλει;—||

φ. 132^v ἔργῳ καὶ λόγῳ ὄντως μεγάλοι,

κζ'

ἐκλογῆς σκεύη,
ποὺ μεσιτεύει
ἢ ἀρετῇ των, Θεὸν πρεσβεύει

κη'

ὑπὲρ πραγμάτων
καὶ ἀνομιμάτων
τῶν λοιπῶν ἄλλων καὶ ἀδυνάτων.

κθ'

Πλὴν πῶς νὰ ζήσουν;
Νὰ μὴ κινήσουν
τοὺς κατηγοροὺς νὰ φλυαρήσουν!

λ'

"Αν ὕστεροῦνται,
ταλαιπωροῦνται,
τοὺς λέγουν τότε πῶς προσποιοῦνται.

λα'

"Αν ζῶσ' ἀφθόνως,
λέγει ὁ φθόνος·
«Ἴδου τὸ τάγμα, ποὺ ζῇ ἀπόνως!»

λβ'

Λοιπὸν δὲν ξεύρουν
τί νὰ ἐφεύρουν,
ὅλους ν' ἀρέσουν μέσον νὰ εὕρουν.||

λγ'

φ. 133^r "Αλλ' ἂν τις θέλῃ
νὰ ρίπτῃ βέλη,
κέντρ' ἂς λακτίζει, οὔτε μοι μέλει.

Τὸ δεύτερο στιχοῦργημα ἔχει παραδοθῇ μὲ δύο χγφ., τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους (Ἀρχεῖο Ἀθ. Ψαλῖδα, ἀρ. 369)¹ καὶ τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης (ἀρ. P1149)². Πρόκειται γιὰ σάτιρα ποῦ ἀπευθύνεται καὶ ἀναφέρεται σὲ κάποιον *Μανολάκη ἄρχοντα* καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑκατὸν δύο τροχαϊκοὺς δσυλλάβους στίχους, μὲ ὁμοιοκαταληξία κατὰ διστιχία:

- Μανολάκη ἄρχοντά μου,*
συνχωρεῖς τὸ τόλμημά μου.
Δὲν σὲ λέγω μὲ κακίαν
ἔχω μίαν ἀπορίαν,
 5 *Κ' ἐρωτῶ σε νὰ ἡξεύρω*
τὸ τί εἶσαι πῶς νὰ εἶρω,
τὶ δὲν εἶν' ἀκόμη δηλὸν
ἂν ὡς ζῶν ζῆς ἢ ξύλον.
Εἰ μὲν δένδρον, δὲν κινιόσουν,
 10 *εἰ δὲ ζῶν, συλλογιόσουν.*
Ἄλλ', ὡς βλέπω, σὺ κινεῖσαι
κι οὐδ' ὡς ζῶν συλλογεῖσαι.
Οὔτε δέχσαι θρησκείαν,
τὴν νομίζεις ὡς μωρίαν.
 15 *Ὡστε τί νὰ σὲ νομίσω,*
ποῦ νὰ σὲ συναριθμήσω;
Μὲ τὰ δένδρα; ἴσως σφάλλω.
Μὲ τὰ ζῶα; ἀμφιβάλλω.
Ὅσον δείχνεις εἰς τὸ μάτι,
 20 *φαίνεσαι πῶς εἶσαι κάτι.*
Πλὴν τί εἶσαι ἀπορεῖται
ἀπὸ ὅλους καὶ ζητεῖται.
Ἄλλ' ὁ μέγας ὀντολόγος
κι ἀκριβὴς φνισιολόγος,
- 25 *ποῦ κατηγορεῖ τοὺς ἄλλους*
φιλοσόφους τοὺς μεγάλους,
δὲν ἑφοβήθη τὰ μυαλά του
κ' ἔβαλε τὰ δυνατὰ του
ἐντελῶς νὰ σὲ γνωρίση,
 30 *τὸ τί εἶσαι νὰ νοήση.*
Αὐτὸς κρίνει τὰ ροβίθια,
τὰ κονικιά, τὰ κολοκίθια,
τὲς φακὲς καὶ τὰ πεπόνια,
καλογέρους μὲ φαιλόνια.
 35 *Ξεύρει Βλάχον, ξεύρ' Ἀρμένη,*
εἶδε κόσμον, εἶδε γένη,
κρίνει πρόβατα, λιοντάρια,
κρίνει σκόλους κρίν' ὄντρια
κ' ἤλπισε κ' ἐσὲ νὰ κρίνη
 40 *κ' εὐκολο νὰ διακρίνη*
ἀπὸ τᾶλλ' αὐτὰ τὰ ὄντα
ὅσα ἐμψυχα καὶ ζῶντα,
ὅτι ἔνοησε κι ἀστέρας
κ' εἶπε τετραγώνους σφαίρας
 45 *κι ἄγγελοι πῶς τοὺς ἀνάπτουν*
εἰς τὴν νύκτα νὰ ἀστράπτουν.
Πλὴν κακέινος ὁ μέγας
ὁ σοφός, ὡς εἶ τις ἄλλος,

Τίτλ.: Ἐρώτησις τοῦ *Μιχαήλου περδικάρη* Β: Πρὸς τὸν Κυρ *μανολάκη*ν εἰσάλλησις Γ || 5 καὶ ρωτῶς Β: *κιάραποῦσα* Γ || 6 *τὸ τί εἶσαι πῶς νὰ εἶρω* Β: *τ' εἶσαι πῶς νὰ σ' εἶρω* Γ || 7 *ἀκόμη* Β: *ἀκόμα* Γ || 10 *κινιόσουν* Β: *κινιόσουν* Γ || 11 *συλλογιόσουν* Β: *συλλογιούσουν* Γ || 23 *ὀντολόγος* Γ: *ὀδολόγος* Β || 31 *ροβίθια* Β: *ρεβύθια* Γ || 33-34 *παραλείπει* Γ || 37 *πρόβατα* Β: *βόδια καὶ γομάρια* Γ || 38 *κρίν' ὄντρια* Β: καὶ *λιοντάρια* Γ || 43 *κ' παραλείπει* Γ || 47 *κακέινος* Β: *κέεινος* Γ ||

1. Ἰδ. Κ. Διὰ μ ἀ ν τ η, Ὁ Ἀθανάσιος Ψαλίδας καὶ τὸ ἀρχεῖον του, «Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἑθνολογικῆς Ἑταιρείας» 14 (1960) 581. (Στὸ κριτικὸ ὑπόμνημα: Γ.).

2. Τὸ χγφ. δὲν ἔχει ὡς τώρα περιγραφῇ. Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα φύλλο σχήμ. 24.1 × 34.6 ἐκ. μ. (Στὸ κριτικὸ ὑπόμνημα: Β.).

εἰς ἐσένα ἐγελάσθη,
 50 μάτην τόσον ἐφαντάσθη.
 Φλυαρεῖ εἰς τὴν ἀλήθεια
 καὶ μᾶς λέγει παραμύθια.
 "Ἄν ἐγνώρισ' ἐν' ἀστέρα,
 τίποτε. Κακὴ του μέρα.
 55 'Σένα θέλω νὰ γνωρίσῃ,
 ἂν ἤξεύρῃ νὰ νοήσῃ,
 'σένα ὅτι εἶσαι τέρας
 ἄλλο παρὰ τοὺς ἀστέρας.
 "Ὅθεν, ὅ,τ' εἰπῇ, δὲν πείθει
 60 εἰς ἐσένα ἡπατήθη.
 Ἀν σ' ἐγνώρισε τελείως
 καὶ ἅς κανχᾶται ὁ ἀχρεῖος.
 Ὅπως σὺ πὼς εἶσαι κάτι
 τὸ γνωρίζουν καὶ οἱ γάττοι,
 65 οὐδὲ εἶναι ἀπορία
 ἢ καμμί' ἀμφιβολία.
 "Ἄς μ' εἰπῇ τό ὅ,τι εἶσαι,
 μὲ τί ὄντα ἀριθμεῖσαι.
 Τοῦτο εἶναι δυσκολία
 70 καὶ μεγάλη ἀπορία.
 'Ἄλλ' αὐτὸς σ' εἶπε («δερμάτι»).
 Τοῦτο πλέον μὲ ταράττει.
 "Ἀχ, δερμάτι σὺ δὲν εἶσαι,
 χέζεις, τρώγεις καὶ κινεῖσαι.
 75 Κί, ὦ, νὰ τοῦ σβησθῇ τὸ μάτι!

Τέτοιον ποτὲ δερμάτι
 οὐτ' ἠκούσθη, οὐτ' ἐφάνη
 κ' εἶναι τοῦ σοφοῦ μιὰ πλάνη.
 'Ὁ σοφὸς τῷ ὄντι σφάλλει
 80 κ' εἶναι πλάνη του μεγάλη.
 "Ἄς κουρεύεται, ἅς σκάσῃ,
 οὔτε ἡμπορεῖ νὰ φθάσῃ
 τὸ τί εἶσαι νὰ νοήσῃ
 καὶ σαφῶς νὰ παραστήσῃ,
 85 ἄλλ' οὐδὲ κανένας ἄλλος,
 ἔστω καὶ σοφὸς μεγάλος.
 Τὸ λοιπὸν εἰς ἕναν τρόπον
 σὺ ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων
 θέλεις μένει ὡς ἐν μόνον
 90 εἰς αἰῶνα τῶν αἰώνων
 μέγα ἄπορον τοῦ κόσμου
 —καθὸ τέρας εἶσαι, φῶς μου,—
 ὅλοι νὰ σὲ θεωροῦσι
 καὶ χωρὶς νὰ ἡμποροῦσι
 95 τὸ τί εἶσαι νὰ γνωρίσουν,
 ὡς τί ὄν νὰ σὲ νομίσουν.
 Σὲ ἐλάκτησα ὡς φίλον,
 διατὶ μὲ εἶπες σκύλον.
 'Ἀλλὰ πάλιν σ' εἶμαι φίλος
 100 καὶ ἅς εἴπῃς «εἶμαι σκύλος».
 "Ὅθεν μὴ δυσαρεστῇσαι,
 ἂν σ' ἐρώτησα τί εἶσαι.

52 παραμύθια B: κολοκύθια Γ || 53 ἐγνώρισ' ἐν' ἀστέρα B: ἐνόησεν ἀστέρα Γ || 59 ὅτ' εἰπῇ Γ: ὅ,τι πῇ B || 60 ἡπατήθη B: ἀπατήθη Γ || 71 δερμάτι B: δρεμέτι Γ || 73 δερμάτι σὺ Γ: δερμάτ' ἐσὺ B || 75 καὶ ὄντα τοῦ Γ: καί) νὰ σοῦ B || Μετὰ τὸν στίχον 78 διαγεγραμμένος ὁ στίχος κ' εἶναι πλάνη του μεγάλη B || 87 τὸ Γ: τὸν B || 92 εἶσαι B: ποῦσαι Γ || 99 σ' εἶμαι Γ: εἶμαι B || 100 καὶ ἅς εἴπῃς Γ: ἂν κ' ὡς μ' εἴπῃς Γ ||

Τὸ τρίτον στιχοῦργημα, μὲ τίτλο *Εἰς τὴν 'Ιατρικὴν* ἔχει γραφῇ στὸ φύλλο 1ν τοῦ χγφ. P1149 τῆς 'Εθνικῆς Βιβλιοθήκης καὶ μ' αὐτὸ ὑπογραμμίζονται οἱ δυσάρεστες πλευρὲς ἀσκήσεως τοῦ ἱατρικοῦ ἐπαγγέλματος. Ἀποτελεῖται ἀπὸ εἴκοσι ὀκτὼ τροχαϊκοὺς ὀκτὰλλάβους στίχους μὲ ὁμοιοκαταληξία κατὰ διστιχία. Στὸ στιχοῦργημα αὐτὸ (γραμμένο ἀμέσως μετὰ τὸ προηγούμενο, στὸ χγφ. τῆς 'Εθνικῆς Βιβλιοθήκης) δὲν ἀναφέρεται

ιδιαίτερα τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ. Ὡστε ἡ προσγραφή του στὸν ἱατρὸ Μιχ. Περδικάρη πρέπει νὰ γίνη ὄχι με ἀπόλυτη βεβαιότητα, ἀλλὰ φυσικὰ με μεγάλη πιθανότητα:

- φ. 1^v Ἄχ, ὦ τέχνη Ἰατρικὴ μου,
 πόσον σὲ μισεῖ ἡ ψυχὴ μου!
 Δόξαν ἔχεις, κέρδος ἔχεις,
 κάθε τέχνην ὑπερέχεις·
 5 ὅλοι σὲ προὔπαντοῦσι,
 ὥς Θεόν των σὲ τιμοῦσι.
 Ἄλ' ἂν στοχασθῶ τὰς θλίψεις,
 ὅπου θέλει ἀνταμείψεις
 τοὺς ἀθλίους λατρευτάς σου,
 10 ἱατροὺς τοὺς ἐραστάς σου,
 εἶσαι ἡ ἀθλιωτάτη,
 ἀπὸ βάσανα γεμάτη.
 Νὰ κουρεύεσαι, ἀθλία!
 Εἶσαι ὅλη δυσκολία.
- 15 Δὲν μ' ἀφίνεις νὰ χορτάσω,
 μιὰν στιγμὴν νὰ ἡσυχάσω.
 Δὲν ἤξεύρω μήτε ὕπνον,
 μήτε γεῦμα, μήτε δεῖπνον.
 Πότε ἕνας, πότε ἄλλος,
 20 διάβολος κι αὐτὸς μεγάλος,
 κάθε ὥραν νὰ με κρᾶζει,
 τὴν ψυχὴν μου νὰ ταράζει!
 Ἄχ, Ἰατρικὴ, κρημνίσου,
 εἰς τ'ἀνάθεμ' ἡ τιμὴ σου!
 25 Κύλλια νὰ πωλῶ κραμβία
 καὶ νὰ ζῶ ἐν ἡσυχίᾳ·
 ὅσον θέλω νὰ δειπνήσω
 καὶ ὅσον θέλω νὰ καθήσω...

Τίτλ.: εἰς τὴν Ἰατρικὴν || 7 στοχασθῶ διώρθωσα: στοχασθῆ B ||

Καὶ τὰ τρία ἀνέκδοτα στιχουργήματα τοῦ Μιχ. Περδικάρη δὲν διακρίνονται βέβαια γιὰ λογοτεχνικὴ ἀξία, ποὺ ὁπωσδήποτε ἀπουσιάζει ἀπὸ τὴν ὅλη ποιητικὴ του παραγωγὴ. Ἀνήκουν πάντως στὸ ἀντίστοιχο κλῆμα τῶν χρόνων τους καὶ συμβάλλουν γραμματολογικὰ στὴν πληρεστέρα γνῶσι τῆς πνευματικῆς ἐργασίας τοῦ Κοζανίτου ποιητοῦ.

Β'

Η «ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ» ΤΗΣ «ΙΛΙΑΔΟΣ» ΑΠΟ ΤΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟ ΡΟΥΣΙΑΔΗ

Στὸν κύκλο τῶν Ἑλλήνων λογίων, ποὺ ἀναπτύσσουν κάποια διδακτικὴ καὶ φιλόλογικὴ δραστηριότητα, στὴν Ἑλλάδα καὶ σὲ χώρες εὐρωπαϊκῆς, κατὰ τὴν Προεπαναστατικὴ περίοδο, κατατάσσεται ἀναμφισβήτητα ὁ Γεώργιος Ρουσιάδης (1783-1854)¹, ποὺ πρῶτος, κατὰ τὴν νεωτέρα περίοδο τῆς

1. Ἰδ. Κ. Γουναροπούλου, Γ. Ρουσιάδης, «Πανδώρα» ΚΒ', ἀρ. 528 (15 Μαρτίου 1872), σ. 559-561. Π. Ν. Λιοφῆ, Ἱστορία τῆς Κοζάνης, Ἐν Ἀθήναις 1924, σ. 218-222. Ν. Π. Δελιάη, Ἀναμνηστικὴ εἰκονογραφημένη ἔκδοσις Παύλου Χαρίση [...]. Τόμος Πρῶτος, Κοζάνη 1935, σ. 59-65 (δπου καὶ εἰκὼν τοῦ Γ. Ρουσιάδη).

Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας (ἀπὸ τὸ β' ἡμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος κ.ἐξ.), ἀπέδωσε στὰ νέα ἑλληνικὰ τὴν «Ίλιάδα» τοῦ Ὀμήρου¹ (εἰκ. 3).

Τὸ ἔργο τυπώθηκε στὰ χρόνια 1817-1819, μὲ τίτλο ἑκτενῆ: Ὀμήρου Ἰλιάς παραφρασθεῖσα καὶ ὁμοιοκαταλήτως στιχορρηγθεῖσα μετὰ Προσθήκης ἀναγκαίων καὶ ἐπωφελῶν ὑποσημειώσεων καὶ ἀναρτήσεως τῆς Μυθολογίας, Ἀλληγορίας καὶ ἀληθοῦς Ἱστορίας πάντων τῶν ἐν αὐτῇ ἐμπίπτόντων Θεῶν, Ἡμιθέων καὶ Ἐνδόξων Ὑποκειμένων, πρὸς χρῆσιν τῆς Νεολαίας καὶ τῶν πρὸς κατάληψιν τοῦ Ὀμηρικοῦ καλάμου ἀδυνάτων. Καὶ νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα μετὰ διαφόρων χαλκογραφικῶν Εἰκόνων εἰς δέκα τρία τμήματα παρὰ Γεωργίου Ρουσιάδου τοῦ ἐκ Κοζάνης[...]².

Ἡ ἑκδοσις τοῦ Γ. Ρουσιάδη περιλαμβάνει τὸ ἀρχαῖο κείμενο, τὴν δική του «παράφρασι», σχόλια πραγματικά, στηριγμένα σὲ ἀπόψεις γιὰ ὁμηρικὰ χωρία Εὐρωπαίων συγγραφέων, κάποιες συσχετίσεις ἰδίως στοιχεῖων τοῦ πολιτισμοῦ μὲ ἀντίστοιχες γλωσσικὲς ἀποδόσεις τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν συγχρόνων τοῦ Ἑλλήνων³ κι ἀκόμη μυθολογικὲς καὶ ἀλληγορικὲς πληροφορίες γιὰ θεοὺς, ἡμιθέους, ἥρωας, ποὺ ἀναφέρονται στὴν «Ίλιάδα».

Στὸ ἔργο, ποὺ κοσμεῖται ἀπὸ πολλὰ χαλκογραφεῖς, προτάσσονται: α') Ἐπίγραμμα (ἀπὸ 30 πεντάστιχες στροφές)⁴ καὶ Ὑμνος (ἀπὸ 18 πεντάστιχες στροφές)⁵ καὶ β') ἑκτενὴς πρόλογος γιὰ τὸν Ὀμηρο καὶ τὴν «Ίλιάδα»

1. Ἰδ. γενικὰ Κ. Μ η τ σ α κ η, Ὁ Ὀμηρος στὴ νέα ἑλληνικὴ λογοτεχνία, Ἀθήνα 1976.

2. Ἰδ. Δ. Γ κ ι ν η - Β. Μ ἐ ξ α, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία: 1800-1863 [...]. Τόμος Α', Ἐν Ἀθῆναις 1939, ἀρ. 988, 1079, 1176.

3. Εἶναι χαρακτηριστικὰ ὅσα σημειώνονται ἀπὸ τὸν Γ. Ρουσιάδη, κατὰ τὴν παράφρασι τοῦ στίχ. Β 637:

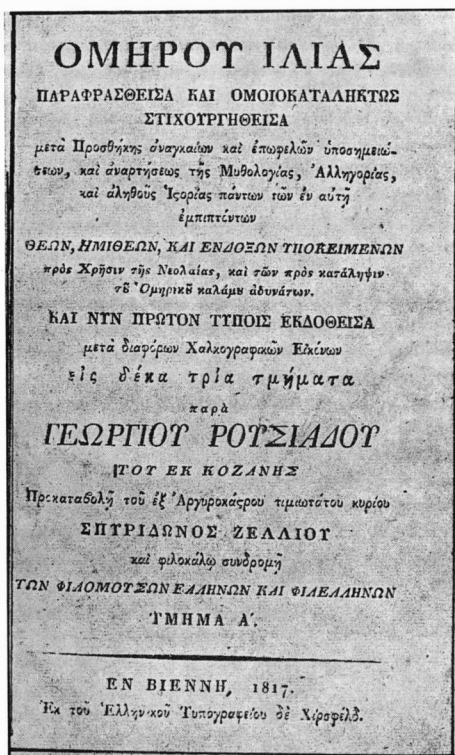
(Τῷ δ' ἄμα νῆες ἔποντο δώδεκα μιλτοπάρηοι
.....εἰς δώδεκα δὲ πλοῖα
ὧν πρύμναι τε καὶ αἱ πρῶν' ὁμοῦ μὲ μίλτον * βεβαμμέναι
* καὶ ἄμμον τὸ κοινῶς κινάβαρι λεγόμενον)

Εἰς τὴν παράφρασιν ἐτέθη ὅτι καὶ αἱ πρῶραι καὶ αἱ πρύμναι τῶν πλοίων ἦσαν βεβαμμέναι, τὸ ὁποῖον ἔγινε κατὰ τὴν νῦν συνήθειαν διότι τὸ πάλαι, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ τε Ἡρόδοτος καὶ ὁ Βιργίλιος δὲν ἐβάπτοντο μόνον αἱ πρύμναι καὶ πρῶραι, ἀλλὰ ὁλόκληρα τὰ πλοῖα (Ὀμήρου Ἰλιάς παραφρασθεῖσα [...] παρὰ Γ. Ρουσιάδη [...] Τμ. Β', Ἐν Βιέννῃ 1817, σ. 129).

4. Κάθε στροφή ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο 11 συλλάβους, δύο 7 συλλάβους καὶ ἓνα 5 συλλαβο μὲ ὁμοιοκαταληξία τοῦ α' μὲ τὸν β', τοῦ γ' μὲ τὸν δ' καὶ τῶν τελευταίων στίχων κατὰ ζεύγη στροφῶν:

Ἀρχ.: Ἑλλάς λαμπρά, σεπτὴ καὶ μακαρία,
τοῦ νοεροῦ φωτὸς πηγὴ κυρία,
μήτηρ πεπαιδευμένων
τοσούτων φωτισμένων
περικλεῶν ἀνδρῶν.

5. Κάθε στροφή ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς 10 συλλάβους (α', γ', δ') καὶ δύο 9 συλλάβους

Εἰκ. 3. Ὁ τίτλος τοῦ Α' τμήματος τῆς «Παραφράσεως»
 τῆς «Ἰλιάδος» ἀπὸ τὸν Γ. Ρουσιάδη (1817)

πού ἀποτελεῖ ἀπάνθησιν τῶν κυριωδεστέρων περιόδων τοῦ περὶ Ὅμηρου προλόγου τῆς σοφῆς Δασεῖ (Dacier), τῆς ὁποίας αἱ βαθεῖαι καὶ ὀρθαὶ κρίσεις ἐπηνέθησαν καὶ ἐπαινοῦνται συμφώνως παρ' ὅλων σχεδὸν τῶν πεπαιδευμένων ἀνδρῶν¹.

Στὸν ἴδιο αὐτὸν Πρόλογο ὁ Παραφραστὴς ἐκθέτει τὰ κίνητρα καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐργασίας του: Τὰ ἔθνη τὰ πλεόν βάρβαρα, τὰ ὅποια μῆτε τῆς ὥραίας ποιητικῆς, μῆτε τῆς ἐνεργείας αὐτῆς, μῆτε |τῆς ἡδύτης τῆς γλώσσης καὶ τῆς ἐκ τῆς ἁρμονίας τῶν λέξεων ἀρετῆς ἔχουσι τινα αἰσθησιν, ἡσθάνθησαν μ' ὅλον τοῦτο τὴν μεγαλειότητα τῶν ἰδεῶν του, τὴν σεβασμιότητα τῆς πραγματευομένης ὑποθέσεως, τὴν παντοῦ εἰς τὰς ποιήσεις του εἰκονιζομένην καὶ ἀπὸ ἀρχῆς ἄχρι τέλους εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς περιόδους αὐτῶν βασιλεύουσαν φύσιν καὶ τὴν ἐκπλῖττουσαν τῶν χαρακτήρων τῶν Ἡρώων του ποικιλότητα [...]. Τὰ ἔθνη, λέγω, τὰ πλεόν βάρβαρα, ὡς Ἰνδοί, Πέρσαι, Συρεῖς καὶ οἱ Χαλδαῖοι αὐτοὶ (λέγεται) μετέφρασαν εἰς τὰς διαλέκτους των τὰς ποιήσεις του καὶ οἱ δνστυχεῖς ἀπόγονοὶ του μόνου (ὅσοι δὲν εἶχον τὴν εὐτυχίαν νὰ τύχωσι μιᾶς ξεχωριστῆς ἀγωγῆς, διὰ νὰ καταλαμβάνουν τὴν προπατορικὴν των γλώσσαν) ὑστεροῦνται τῶν χαρίτων αὐτῶν. Ὅθεν τολμῶ νὰ πιστεύσω βεβαίως ὅτι ἡ παράφρασίς μου αὕτη θέλει τοῖς εἶναι ἐφετῇ καὶ εὐπρόσδεκτος, διότι ὅχι μόνον θέλει τοῖς παραστήσει εὐκαταλήπτους τὰς ἐγγεγεῖς καὶ ὑψηλὰς τοῦ Ὁμήρου ἰδέας διὰ |τοῦ εἰς τὰς ἀκοάς των συνεθισμένου τῆς μητρικῆς των γλώσσης τόνου, ἀλλὰ θέλει τοὺς καταστήσει ἱκανοὺς διὰ ν' αἰσθανθοῦν καὶ ὅλην τὴν ἡδύτητα τῶν Ὁμηρικῶν ἐκφράσεων ἐντελῇ καὶ ἀδιάφθορον, διὰ τῆς στενῆς συγγενικῆς σχέσεως τῆς προπατορικῆς των καὶ τῆς νῦν καθομιλουμένης γλώσσης των [...]. Ἄν |εἴπῃ δέ [τις] ὅτι ὁ κάλαμος τοῦ παραφραστοῦ εἶναι ἐκεῖνος ὅστις δύναται νὰ διατηρήσῃ ἀδιάφθορον τὴν ὥραιότητα καὶ ἡδύτητα τοῦ προ-

(β', ε') στίχους μὲ ὁμοιοκαταληξία τοῦ τύπου: αββαβ.

Ἄρχ.: Ἑλλάς ὥραία, γῆ δοξασμένη
μῆτηρ ἡρώων τε καὶ θεῶν,
τ' ἴστασαι οὕτω ἐκπεπληγμένη
κ' εἰς τόσῃν λῦπῃν βεβυσθισμένη
διὰ τὴν πτώσιν σου τῶν ναῶν;

¹ Ἀς προστεθῇ ὅτι οἱ στροφές, α', β', γ', δ', ε', ζ', ιε' τοῦ Ὑμνου καταγράφονται (ὡς ἀνεπίγραφο στιχοῦργημα ὑπ' ἄρ. Χ) στήν συλλογὴ στιχοῦργημάτων πού φέρονται ὑπὸ τὸ ὄνομα Νικολάου Λογάδη στὸν κώδ. ὑπ' ἄρ. 4 (σ. 203-209) τοῦ Ζωγραφείου Κωνσταντινουπόλεως, πού περιέγραψε ὁ Ἄ. Παπαδόπουλος - Κεραμεὺς (Δύο κατάλογοι ἐλληνικῶν Κωδίκων ἐν ΚΠόλει τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς καὶ τοῦ Ζωγραφείου, «Izvestija Russkago Archeologičeskago Instituto v Konstantinople» XIV, fasc. 2-3, 1909, σ. 131-132). Ἰδ. καὶ Φ. Κ. Μπουμπουλίδου, Παλαιογραφικὰ ἔρευνα ἐν Κωνσταντινουπόλει, Ἀθῆναι 1964, σ. 9.

1. Ὁμήρου Ἰλιάς παραφραστῆσα [...] παρὰ Γ. Ρουσιάδου [...]. Τμ. Α', Ἐν Βιέννῃ 1817, σ. α'.

τοτύπου και αὐτὸς μόνος, οὐχὶ δὲ ἡ γλῶσσα ἡμῶν, ἡμπορεῖ νὰ διαφθείρῃ αὐτήν, τότε ἔχει μέγιστον και ἀναντίρρητον δίκαιον διὸ προλαμβάνω νὰ εἶπω ὅτι τὰ σφάλματα τὰ ὁποῖα ἤθελ' ἀπαντήσῃ τις εἰς τὴν παράφρασιν, διὰ τῶν ὁποίων ἀπεμακρύνῃται πον ἡ ὁμοιότης αὐτῆς ἀπὸ τῆς τοῦ πρωτοτύπου¹, δὲν πρέπει ν' ἀποδοθῶν εἰς τὴν ἀδυναμίαν τῆς γλώσσης ἡμῶν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀναξιώτητα τοῦ καλάμου μου. Γνωρίζω καλῶς και ὁμολογῶ τρανότατα ὅτι ἡ ἐπιχειρήσις μου αὕτη παραβαλλομένη μετὰ τὴν ἀδυναμίαν μου ὑπῆρξε τολμηρὰ και αὐθάδης, διότι ἄλλον καλάμου και οὐχὶ τοῦ ἰδικοῦ μου, ἄλλων δυνάμεων, ἄλλον πνεύματος και οὐχὶ τοῦ ἀδυνάτου και μυρρίοις, ἂν εἶπω, κακοῖς καταπολεμουμένου και ἡσυχίας ὑστερημένου ἰδικοῦ μου, ἔργον ἦν τοῦτο· πλὴν ἡ ἐνθερμος ἐφesis τοῦ νὰ φανῶ κατὰ ἡδὴ, καθ' ὃν καιρὸν τὸ τῆς ὀρθῆς παιδείας φῶς ἤρξατο ν' ἀποδιώκῃ ἀπὸ τὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος τὸ σκότος τῆς δεισιδαιμονίας μετὰ τὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ, ἐπωφελῆς, ὅσον τὸ κατ' ἐμέ, εἰς τοὺς ὁμογενεῖς μου, ὁ διακαὴς μου ζῆλος τοῦ νὰ προσφέρω κατὰ εἰς τὴν προσφιλεῖ μοι πατρίδα ὡς εὐγνωμον τῆς τέκνον, ὅστερον ἀπὸ μίαν δεκαπενταετητὴ πόνων και δυστυχῶν πλήρη ἀπορίαν μου, ὡς ἐν εὐγνωμοσύνης τεκμήριον τὴν ἀπαρχὴν τῶν κόπων μου και ἡ βεβαία ἐλπίς ὅτι οἱ εὐαίσθητοι και συγκатаβατικοὶ ἀναγνώσται, ἀντὶ νὰ γένωσιν αὐστηροὶ κατ' ἐμοῦ κριταί, θέλει ἀποδεχθῶσιν εὐμενῶς τὸ πόνημά μου [...] θέλει μ' ἀξιόσουσι συγγνώμης μόνον και μόνον διότι ἡ τῶν δυνάμεών μου ἀνωτέρα ἐπιχειρήσις αὕτη θέλει διεγείρει ἴσως κανένα τῶν πεπαιδευμένων φιλογενῶν διὰ νὰ πλουτίσῃ τὸ μέγιστον τοῦ δυστυχικοῦ ἡμῶν Γένους μέρος (διότι τὸ Γένος ἡμῶν κυρίως εἶναι ἱκανῶς πεπλουτισμένον μετὰ τὸ πρωτότυπον) μετὰ ἐντελεστέραν παράφρασιν [...]»².

Ἡ μετάφρασις ἔγινε σὲ ἱαμβικοὺς 15 συλλαβικοὺς στίχους μετὰ ὁμοιοκαταληξίᾳ, τὴν ὁποία φαίνεται ὅτι ὁ Γ. Ρουσιδάδης θεωροῦσε συστατικὸ στοιχεῖο

1. Μολονότι ὅσα ἐκθέτει γιὰ τὴν «παράφρασί» τοῦ ὁ Γ. Ρουσιδάδης νομίζω ὅτι πείθουν πῶς δὲν κάνει διάκρισι ἀνάμεσα σὲ «μετάφρασι» και «παράφρασι», ὥστόσο ὁ ὑπεραπιστής του (κατὰ τῆς ἐπικρίσεως τῆς «Παραφράσεως», ποὺ δημοσιεύθηκε στὸν «Λόγιο Ἑρμῆ») Σ. Α. Ι. ἀναλαμβάνει νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἔκτασι τοῦ ἔργου χαρακτηρίζοντάς το ὡς «παράφρασι» σὲ ἀντιδιαστολὴ μετὰ «μετάφρασι»: «Ἀλλὰ δὲν εὐρίσκεις ὀρθὸν και τὸ νὰ πλατύνῃ ἐδῶ και ἐκεῖ τὰς περιόδους μετὰ ἀνώνυμα και ἐπιθετα, ὅθην περιττά. Ἀλλ' ἐσκέφθης ποτὲ τί σημαίνει ἡ λέξις Παράφρασις; Ἐμελέτησας, λέγω, τοὺς περὶ παραφράσεως παραδιδόμενους ὑπὸ τῶν τεχνογράφων κανόνας, καθ' οὓς δυνάμεθα τὴν φράσιν εἰς περιφρασιν νὰ μεταβάλλωμεν και τὰ λοιπὰ σχήματα τοῦ λόγου, καὶ τε τῆς λέξεως ὅσι, καὶ τε τῆς ἐννοίας, νὰ μεταποιῶμεν; Ὅχι, βέβαια, καθότι ἂν ἤξευρες τί ἐστὶ Παράφρασις, δὲν ἤθελές ποτε τὴν συγχέει μετὰ τὴν Μετάφρασιν, ἐνῶ ἡ μὲν (ὡς σοι εἶπω νὰ τὴν μάθῃς) γίνεται εἰς αὐτὴν τὴν ἰδίαν γλῶσσαν ἡ δὲ εἰς ἄλλην ἄλλοθεντὴ γλῶσσαν καὶ τοῦτον χάριν ἄλλοι μὲν οἱ περὶ Παραφράσεως κανόνες, ἄλλοι δὲ οἱ περὶ Μεταφράσεως («Καλλιόπη», Α', 1819, σ. 68). Ἰδ. και π.κ. σ. 256.

2. Ὁμήρου Ἰλιάς παραφρασθεῖσα [...] παρὰ Γ. Ρουσιδάδου [...]. Τμ. Α', Ἐν Βιέννῃ 1817, σ. νς' -ξ'.

τῆς αἰσθητικῆς καταξιώσεως τῆς ἐργασίας του καὶ τὴν ὅποια σὲ κάποια σημείωσί του προβάλλει ὡς τὸ κύριο προσὸν καὶ στιχουργημάτων τῆς ἐποχῆς: Πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ κάθε εὐαίσθητος καὶ περὶ τοῦ νῦν συνεπιζομένου καὶ παρὰ πᾶσι δεκτοῦ ὁμοιοκαταληκτικοῦ τρόπου τῆς νῦν Ποιητικῆς ὅτι, ἂν κατὰ τὴν ἰδέαν (*Ἑλληνοφρόνων*¹ αὐτοκαλουμένων καὶ ἄλλως ἀωνύμων μενόντων) στιχοπλόκων τινῶν (ιδ. Α.Ε. 1817, ἀρ. 16, σ. 399)² ἀποβληθῇ ἡ ὁμοιοκαταληξία, ὁ ὥσαύτως μόνος καὶ κύριος τῶν νῦν ἐν χρήσει ποιήσεων στολισμὸς καὶ ποιητικὴ τέχνη, ποία δυσκολία θέλει ἐμποδίζει τότε πλέον καὶ ὅλους τοὺς Μωρολόγους μυθορράπτας Σαλαμινίους καὶ τινὰς τοῦ μοναχικοῦ τάγματος ἐξωγκωμένους μωρολόγους καὶ τῇδε κάκεισε Πεδοβήμονας τοῦπικλῆν δὲ Σωφρονιστὰς (ιδ. Α.Ε. 1817, ἀρ. 16, σ. 402)³ τοῦ νὰ συντάττουν ὅλας τὰς μωρολογίας των στιχουργικῶς καὶ νὰ πλουτίζωσι μὲ αὐτὰς τῶν Γραικῶν τὴν φιλολογίαν⁴.

Εἶναι βέβαια φυσικὸ ὅτι ὁ Κοζανίτης λόγιος ἀναγκάζεται συχνὰ νὰ θυσιάῃ στὶς ἀπαιτήσεις τῆς ὁμοιοκαταληξίας τὴν ἀκρίβεια τῆς ἀποδόσεως τοῦ πρωτοτύπου, πού ὅπωςδῆποτε τὸ παρουσιάζει κατὰ τρόπο, πού δὲν ἐπιτρέπει οὔτε στοιχειωδῶς τὴν διατήρησι τῆς δυνάμεως τῶν ὁμηρικῶν στίχων.

Ἐνδεικτικὴ εἶναι ἡ ἀντιστοιχία πρωτοτύπου καὶ «παραφράσεως», κατὰ στίχους, στὶς ραμφίδες:

Α ἀρχ. κείμεν. 611 ~ παράφρ. 1088

Β ἀρχ. κείμεν. 877 ~ παράφρ. 1564

Ε ἀρχ. κείμεν. 909 ~ παράφρ. 1546

Ζ ἀρχ. κείμεν. 529 ~ παράφρ. 918

Θ ἀρχ. κείμεν. 561 ~ παράφρ. 950

Ἡ διαφορὰ τῶν στίχων δὲν ὀφείλεται τόσο στὴν ἀναλυτικότητα τῆς νεοελληνικῆς (πού ἄλλωστε στὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς «παραφράσεως» τοῦ Γ. Ρουσιάδη εἶναι ὅπωςδῆποτε περιορισμένη) ὅσο στὴν γενικωτέρα τάσι τοῦ πλατυασμοῦ, πού διαπιστώνεται μὲ τὴν παρεμβολὴ στίχων ἐπεξηγηματικῶν τοῦ νοήματος σὲ χωρία τοῦ πρωτοτύπου, μὲ προσθηκὰς λέξεων ἢ φράσεων, πού γίνονται ἀπὸ στιχουργικὰς ἀνάγκες, ἂν δὲν προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀφελὴ προσπάθεια νὰ δοθῇ ζωηρότης στὸν λόγο.

Εἶναι χαρακτηριστικὰ τὰ παραδείγματα:

1. Ἰδ. Δ η μ. Γ κ ἰ ν η, Τὰ ἀνώνυμα ἔργα τοῦ Κοραῆ [...]. Ἀθήνα 1948, σ. 37-42. Πρβλ. καὶ Σ τ. Κ α ρ α τ ζ ᾱ, Κοραῆς καὶ Νικολόπουλος, Ἀθήνα 1949, σ. 10.

2. Ἑλληνόφρων Σαλαμίνιος ὑπογράφει Ὁμήρον ἐγκώμιον διὰ στίχων.

3. Σωφρόνιος Ἀθηναῖος, μοναχὸς τοῦ Ἀγίου Ὁρους ὑπογράφει Εὐχὰς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος (Ἰδ. καὶ Δ η μ. Γ κ ἰ ν η, Τὰ ἀνώνυμα ἔργα τοῦ Κοραῆ, ὁ.π., σ. 37-42).

4. Ὁμήρου Ἰλιάς παραφρασθεῖσα [...] παρὰ Γ. Ρουσιάδου [...]. Τμ. Δ', Ἐν Βιέννῃ 1817, σ. 9.

Δᾶερ ἐμεῖο, κυνὸς κακομηχάνου ὀκρουέσεως,
ὥς μ' ὄφελ' ἤματι τῷ, ὅτε με πρῶτον τέκε μήτηρ,
οἴχεσθαι προφέρουσα κακὴ ἀνέμοιο θύελλα
εἰς ὄρος ἢ εἰς κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης,
ἔνθα με κῦμ' ἀπόερσε πάρος τάδε ἔργα γενέσθαι.

(Z 344-348).

Ἀνδράδελφε τῆς ἀναιδοῦς ἐμοῦ κ' ἡχρειωμένης,
τῆς ταλαιπώρου καὶ κακὰ ὄνειδ' ἐνδεδυμένης,
εἴθ' εἰς ἡμέραν τὴν αὐτήν, καθ' ἣν πρῶτον ἐξῆλθον,
ἐκ μητρικῆς μου τῆς γαστροῦ καὶ εἰς τὸν κόσμον ἦλθον,
εὐθὺς κακὴ τις συστροφὴ ἀνέμον ἢ εἴχ' ὀρμήσει
ἐκ κόλπων μου τῶν μητρικῶν νὰ μὲ μετακομίσει,
εἴτε εἰς ἔρημον βουνόν, εἴτε εἰς τῆς θαλάσσης
τῆς πολνήχου τῶν πικρῶν κυμάτων τὰς ἐκτάσεις
ὁπὺν ᾗ τὰ σπλάγγνα των εὐθὺς νὰ μὲ καταποντίσουν,
πρὶν ὁπὺν ἔργα τὰ αἰσχρὰ αὐτὰ ν' ἀκολουθήσουν.

(παράφρ. Z 593-602).

Κλοθί μεν, ἀργυρότοξ' ὃς Χρύσην ἀμφιβέβηκας
Κίλλαν τε ζαθέην Τενέδοιό τε ἱερὴ ἀνάσσεις.

(A 451-452).

ᾧ ἀργυρότοξε θεέ, ὃ Χρύσας προστατεύων
καὶ σὺν αὐτῇ τῆς ἱερᾶς Κίλλας καὶ βασιλεύων
ἐν τῇ Τενέδῳ κραταῶς, Σὲ τὸν λαμπρὸν θεόν μου
ἀπὸ ψυχῆς παρακαλῶ, πάλιν εἰσάκουσόν μου.

(παράφρ. A 803-806).

ᾧ πάτερ ἡμέτερε Κρονίδη, ὕπατε κρείοντων

(Θ 31).

ᾧ πάτερ, μου, Κρόνου νιέ, Κύριε πάντων ὄντων,
θεὲ θεῶν καὶ βασιλεῦ πάντων βασιλευόντων

(παράφρ. Θ 47-48)

Ἡ διαπίστωση τοῦ γενικωτέρου τρόπου τῆς μεταφραστικῆς ἐργασίας τοῦ Γ. Ρουσιάδη δὲν ἀφίνει πολλὰ περιθώρια σὲ ἀναζητήσεις μερικωτέρων στοιχείων. Πρέπει ὥστόσο νὰ παρατηρηθοῦν τὰ ἑξῆς:

Ὅμοιοι στίχοι στὸν Ὅμηρο ἀποδίδονται διαφορετικὰ στὴν «παράφρασι». Π.χ.:

Αὐτίκα δ' ἐξ ὀχέων σὺν τεύχεσιν ἄλτα χαμᾶϊε,
 πάλλων δ' ὀξέα δοῦρε κατὰ στρατὸν ὥχετο πάντῃ,
 ὀτρύνων μαχέσασθαι, ἔγειρε δὲ φύλοπιν αἰνῆν.
 Οἱ δ' ἐλελίχθησαν καὶ ἐναντίοι ἔσταν Ἀχαιῶν

(E 494-497 ~ Z 103-106).

Ἐκ τῆς ἀμάξης ἐπὶ γῆν πήδησεν ὠπλισμένος·
 κινῶν δὲ δόρυ τὸ ὀξύ πρὸς τὸν στρατὸν του τρέχει
 καὶ τάξεις τὰς τρωαδικὰς ἀπάσας διατρέχει
 παρακινῶν τοὺς κ' ἐμφυχῶν νὰ μάχωνται γενναίως
 καὶ οὕτω μάχην φοβεράν διήγειρεν εὐθέως

(παράφρ. E 818-822).

Ἐκ τῆς ἀμάξης ἐπὶ γῆν πηδᾷ ἐξωπλισμένος
 κινῶν δὲ δόρυ τὸ ὀξύ, ἀπανταχοῦ ταχύνων
 κ' εἰς μάχην τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἅπαντα παροτρύνων
 πόλεμον ἤγειρε σκληρόν...

(παράφρ. Z 170-173).

Λεκτικά σχήματα καὶ λογοπαίγνια—στοιχεῖα ποὺ καὶ ἀπὸ τὴν φύσιν
 τοὺς δύσκολα ἀποδίδονται ἀπὸ γλώσσα σὲ γλώσσα ἢ γλωσσικὸ ἰδίωμα—
 ἐδῶ ἢ παραλείπονται ἢ χάνουν ὅλη τὴν βαρύτητά τους. Π.χ.:

Ἡμῖν μὲν τόδ' ἔφηνε τέρας μέγα μητίετα Ζεὺς,
 ὃ ψιμὸν ὃ ψιτέλεστον, ὅου κλέος οὐ ποτ' ὀλεῖται.

(B 324-325).

Ζεὺς ὁ βουλευτικὸς θεός, οὐ ἅπασα τελεῖται
 βουλὴ κ' οὐδέποτε αὐτοῦ ἡ δόξα ἀπολείται,
 τῇ εὐδοκίᾳ τῇ σοφῇ αὐτοῦ ὅς τὸ φῶς ἡμέρας
 τὸ μέγα τοῦτο καὶ φρικτὸν ἀπέπεμφέ μοι τέρας

(παράφρ. B 645-648).

Φράζεο, Τυδεΐδη, καὶ χάζεο, μὴδὲ θεοῖσιν
 ἴσ' ἔθελε φρονέειν...

(E 440-441).

Σκέπτου καλῶς ὅ,τι ποιεῖς πρῶτον νῖε Τυδέως,
 διαλογίζου αὐτὸ πρὶν καὶ ὑποχώρ' εὐθέως.

(παράφρ. E 725-726).

Δ ὕ ν' ᾿Α ι δ ο ς κινέην.....

(Ε 845)

Τοῦ Πλούτωνος θέτει εὐθὺς τὴν περικεφαλαίαν

(παράφρ. Ε 1434).

Τὸ ἴδιο, φυσικά, μπορεῖ νὰ λεχθῇ καὶ γιὰ τὴν ἀπόδοσι τῶν λεγομένων ἐκφραστικῶν ὀνομάτων. Π.χ.:

Ξάνθε τε καὶ σύ, Πόδαργε καὶ Αἴθων Λάμπε τε διε

(Θ 185).

᾿Ω Ξάνθε, Πόδαργε καὶ σὺ Αἴθων καὶ Λάμπε θεῖε

(παράφρ. Θ 315).

καὶ τῶν ἐτυμολογικῶν ὑπαινιγμῶν τοῦ Ὅμηρου. Π.χ.

.....Τ υ χ ί ο ς κάμε τεύχων

(Η 220)

.....Τυχίος.....

.....πεποιημένην

εἰχ'.....

(παράφρ. Η 366-368).

᾿Η τοι ὁ κάπ πεδίον τὸ ᾿Α λ ή ι ο ν οἶος ἂ λ ᾱ τ ο

(Ζ 201).

Εἰς τὸ ᾿Αλήϊον ἐλθὼν πεδίον πάντη μόνος

᾿πλανᾶτο τότε.....

(παράφρ. Ζ 337-338).

Ἐπιγραμματικές ἐκφράσεις ἀποδίδονται ἀναλυτικά καὶ ἀτονοῦν. Π.χ.:

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη.....

(Β 204).

Ποτὲ δὲν γίνεται καλόν, μᾶλλον δὲ δυστυχία,

ὅπον τὸ πληθὸς διοικεῖ κ' εἶναι πολυαρχία.

(παράφρ. Β 397-398).

Τὰ κύρια ὀνόματα δὲν μετασχηματίζονται, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀποδίδονται στὰ νεοελληνικά τὰ λατρευτικά ἐπίθετα. Π.χ.:

Τριτογένεια (Θ 39). ~ ᾿Αθηνᾶ *Τριτογενὲς* (παράφρ. Θ, 61).

Σμινθεῦ (Α 39). ~ *Σμινθεῦ* (παράφρ. Α 69).

Οἱ παρομοιώσεις—ἔνα ἀπὸ τὰ ποιητικώτερα στοιχεῖα τοῦ ὁμηρικοῦ ἔπους—μετατρέπονται στὴν «παράφρασι» τοῦ Γ. Ρουσιάδη σὲ πλαδαρὲς συγκρίσεις. Π.χ.:

᾽Ως δ' ὅτ' ἀπὸ σκοπιῆς εἶδεν νέφος αἰπόλος ἀνὴρ
ἐρχόμενον κατὰ πόντον ὑπὸ Ζεφύροιο ἰωῆς·
τῷ δὲ τ' ἀνευθεν ἐόντι μελάντερον ἤντε πίσσα
φαίνεται' ἰὸν κατὰ πόντον, ἄγει δέ τε λαίλαπα πολλήν·
ρίγησέν τε ἰδὼν ὑπὸ τε σπέος ἤλασε μῆλα·
τοῖαι ἄμ' Αἰάντεσσι διοτρεφέων αἰζήων
δήιον ἐς πόλεμον πικρινὰ κίνοντο φάλαγγες
κυνάει, σάκεσίν τε καὶ ἔγχεσι πεφρικυῖαι.

(Δ 275-282).

Καὶ καθὼς ὅταν τις ποιμὴν ποτὲ ἐφρησυχάζῃ
ἐφ' ὕψηλοῦ τόπου τινὸς κ' ἴδῃ νὰ πλησιάζῃ
ἐπὶ τὴν θάλασσαν μ' ὄρμην νέφος πεπικνωμένον
ἀπὸ Ζεφύρον τὰς σφοδρὰς πνοὰς ὃν φουσκωμένον
κ' ἐν ὅσ' ἀπέχει μὲν μακρὰν χροιάν μελανωτέραν
τῆς πίσσας φέρει καὶ νυκτὸς θέαν σκοτεινότεραν,
ὥς δ' ἐπὶ θάλασσαν ἔλθῃ μετὰ βροχῆς ραγδαίας
ἀνεμοστρόβιλον ποιεῖ μὲ συντροφὰς βιαίας,
φόβῳ εὐθὺς κατασχεθεὶς τὰς αἶγας νὰ συνάξῃ
κ' εἰς κανὲν σπήλαιον αὐτὰς σπεύδει διὰ ν' εἰσάξῃ,
τοιουτοτρόπως μελاناὶ καὶ αἱ πεπικνωμέναι
'φαίνοντο φάλαγγες αὐτῶν οὔσαι συντεθειμέναι
ἐκ νέων ἰσχυρῶν ἀνδρῶν, ὄντων κεκυκλωμένων
μὲ τὰς ἀσπίδας καὶ μ' αἰχμὰς δοράτων πεφραγμένων,
οἷτινες μ' ἐνθουσιασμόν πάντες ἠκολονθοῦσαν
τοὺς Αἴαντας καὶ πρὸς σκληρὰν μάχην ἐπροχωροῦσαν.

(παράφρ. Δ 483-498).

Ὅσο γιὰ τὸ χρησιμοποιοῦμενο λεξιλόγιο, εἶναι βέβαιο ὅτι ὁ Γ. Ρουσιάδης, μὲ τοὺς ἀλλεπαλλήλους ἀρχαῖσμούς, οὔτε πλησιάζει καὶ στὴν πρόθεσί του νὰ καταστήσῃ τὸν Ὅμηρο προσιτό, μὲ τὴν «παράφρασί» του οὐχὶ διὰ τοὺς σοφοὺς καὶ πεπαιδευμένους, οἷτινες δὲν ἔχουσι χρεῖαν αὐτῆς, ἀλλὰ δι' ἐκείνους μόνον εἰς τῶν ὁποίων τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ Ὅμηρος εἶναι πάντῃ νεκρὸς καὶ δι' ἐκείνους τῶν νέων οἷτινες ἀρχίζουσι ν' ἀναγινώσκωσι τὰς ποιήσεις τοῦ Ὁμήρου¹.

1. Ὁμήρου Ἰλιάς παραφρασθεῖσα [...] παρὰ Γ. Ρουσιάδου [...] Τμ. Α', Ἐν Βιέννῃ 1817, σ. ξ'.

Ἔτσι ὁ ἴδιος ὁ μεταφραστὴς ἀναγκάζεται κάποτε νὰ ἐπεξηγῇ, σὲ ὑποσημειώσεις, λέξεις ὁμηρικὲς ποὺ ἐπαναλαμβάνονται στὸ νεοελληνικὸ τοῦ κείμενο ἢ ἀποδίδονται μὲ ἄλλες, ἐξ ἴσου ὁμως ἄγνωστες. Κι ἡ ἐπεξηγήσις αὐτὴ ἐνδιαφέρει ἴσως ἀπὸ γλωσσολογογραφικὴ ἄποψι, ἀλλὰ ἀποδεικνύει καὶ τὴν ἀδυναμία τοῦ Γ. Ρουσιάδη στὴν ζωντανὴ ἀνάπλασι τοῦ ἀρχαίου κειμένου.

Σημειῶνω χαρακτηριστικὰ παραδείγματα¹:

ἄποινα (Α95) ~ ἄποινα (παράφρ. Α, 175).

*Τὰ πρὸς λῶτρωσιν τῶν αἰχμαλώτων διδόμενα χρήματα
ἢ ξεσκλαβιάτικα*

παρὰ πρυμνήσια νηὸς (Α 476) ~ στοὺς κάλωνας πλησίον
(παράφρ. Α, 847)

Γούμενας κοινῶς

στείρη (Α 483) ~ ὑπὸ τῆς τρόπιδος (παράφρ. Α, 860)

*τὸ χορδρὸν ξύλον [...] καραβορραχίτης παρὰ τῶν ναύτων
κοινῶς καλούμενον*

πρηνέες (Β 418) ~ πρηνεῖς (παράφρ. Β, 418)

προύμντα

ἐπισφυρίοις (Γ 331) ~ μὲ πόρπας (παράφρ. Γ, 584)

θηλυκωτήρια, κόφες ἢ καὶ φιούμπας, ἰταλιστὶ

τιμὴν (Γ 459) ~ ἀντέκτησιν (παράφρ. Γ, 807)

*Κοντριμπουτζιόνην (καὶ στὴν σ. 52-53 «τὸ πρόστιμον
τοῦ πολέμου contribution»)*

σφυρὰ (Δ 147) ~ σφυρὰ (παράφρ. Δ, 254)

οἱ ἀστράγαλοι καὶ κοινῶς Κότζια

ῥιγίς (Ζ 94) ~ ἐνιαυσίων (παράφρ. Ζ, 154)

χροινάριων

κατ' ἀγνιάς (Ζ 391) ~ εἰς τὰς ἀγνιάς (παράφρ. Ζ, 676)

δρομούςς ἢ τουρκιστὶ σοκάκια, κατὰ τὴν νῦν συνήθειαν

ῥιλακάτην (Ζ 491) ~ ῥιλακάτην (παράφρ. Ζ, 847)

τὴν Ρόκαν, κατὰ κοινὴν συνήθειαν

1. Ἀμέσως μετὰ τὸ παράδειγμα ἐπαναλήψεως ἢ ἀποδόσεως τῶν ὁμηρικῶν λέξεων κατὰ τρόπο ἀρχαίζοντα ἀκολουθοῦν (μὲ μικρότερα τυπογραφικὰ στοιχεῖα) οἱ σχετικὲς ἐπεξηγήσεις τοῦ Γ. Ρουσιάδη.

“Όταν ἐξεδόθη ἡ «παράφρασις» τοῦ Γ. Ρουσιάδη, ἐπεκρίθη δριμύτατα στὸν «Λόγιος Ἑρμῆς». Σὲ κριτικὴ πού δημοσιεύθηκε (ἀπὸ τὸν Π. Μ. ἐκ Κωνσταντινουπόλεως)¹ παραλληλίζεται ἡ ἐργασία αὐτὴ μὲ τὸν Νέο Ἑρωτόκριτο² τοῦ Δ. Φωτεινοῦ³, ἀπὸ τὸν ὁποῖο φαίνεται χειροτέρα, καὶ μὲ τὴν Κρίσι τοῦ Πάριδος⁴ τοῦ Δ. Γουζέλη⁵, ἀπὸ τὴν ὁποία εἶναι ἀηδεστέρα, ἀναλύονται γιὰ ἀποδείξει τῆς ἀποτυχίας τοῦ μεταφραστοῦ οἱ πρῶτοι στίχοι ἀπὸ τὸ Α τῆς «Ἰλιάδος» καὶ διατυπώνονται ἀπόψεις γιὰ τὴν γενικωτέρα ἀδυναμία τοῦ Παραφραστοῦ νὰ ἀποδώσῃ τὸ ὁμηρικὸ ἔπος: *Πόση ἀτυχία. Ἄνθρωπος ὅστις ἔκαμε καὶ ἐξέδωκε τοιοῦτους στίχους εἶναι δυνατόν νὰ πιστέυσωμεν ὅτι αὐτὸς ἠσθάνθη τὰς χάριτας τοῦ πρωτοτύπου; [...]. Ἄν ὁ Ρουσιάδης ἠσθάνετο τί εἶναι ἡ Ἰλιάς, ἔπρεπε, ὅταν πρῶτην φορὰν τοῦ κατέβη τῆς παραφράσεως ἡ ἰδέα, νὰ στοχασθῇ ὅτι ἀπατάται ἀπὸ τὸν δαίμονα τῆς φιλαντίας. Προβάλλοντινές ὅτι ἡ παράφρασις αὐτὴ οὔσα ἀκριβεστάτῃ ἤμπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ τοὺς σπουδάζοντας τὸ πρωτότυπον τῆς Ἰλιάδος· ἀλλὰ τίς θέλει ἐλπίζει ἀκριβεῖαν συλλογισζόμενος τοῦ ὁμοιοκαταλήκτου τὴν ἀδιάκοπον μάχην; Ἐπειτα, ἂν ἡ ἀκριβεία γυμνῇ ἀρκοῦσε νὰ καθιστᾷ τὰς παραφράσεις ἀξίας τοῦ κοινού, ἔπρεπε νὰ τυπώνωνται οἱ εἰς ὅλα τὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος μετὰ πολλῆς μελέτης καὶ ἀκριβείας παραφραζόμενοι συγγραφεῖς καὶ οἱ σπουδάζοντες τὸν Ὅμηρον, ἂν ὑποθέσωμεν τίτιν δὲν τὸν σπουδάζουν εἰς τὰ σχολεῖον ὥς μάθημα, στοχάζομαι ὅτι θέλονι προτιμήσει σχόλια ἀπὸ τοὺς ἀηδέας⁶ στίχους τοῦ Ρουσιάδου. Ἀπόρησαν μερικοὶ διατῖ δὲν ἔκαμε πεζὴν τὴν παράφρασιν, ἀφοῦ εἶδεν ὅτι δὲν ἐπιτυγχάνει εἰς τὴν στιχοτυγίαν. Ἀλλὰ τὸ εἶδεν ἄραγε;⁷*

Στὴν κριτικὴ αὕτῃ ἀπήντησαν ἀμέσως, ἀπὸ τίς στήλες τῆς «Καλλιό-

1. Π. Μ., Ἐπιστολὴ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, «Λόγιος Ἑρμῆς» 1819, σ. 92-98.

2. Νέος Ἑρωτόκριτος, παρὰ Διονυσίου Φωτεινοῦ. Τόμ. Α'-Β'. Ἐν Βιέννῃ 1818.

3. Γιὰ τὸν Δ. Φωτεινὸ καὶ τὸ ἔργο του ἰδ. Γ λ. Π ρ ω τ ο π α π ᾶ - Μ π ο υ μ π ο υ λ ῖ δ ο υ, Κείμενα Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, δ.π., σ. ια'-ιβ', 295-296 (ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία).

4. Ἡ κρίσις τοῦ Πάριδος, Ποίημα Μυθολογικόν, Ἑρωτικόν καὶ Ἡθικόν Δημητρίου Γουζέλη τοῦ ἐκ Ζακύνθου. Ἐκδόσεις πρώτη [...] Ἐν Τεργέστῃ 1817.

5. Γιὰ τὸν Δ. Γουζέλη καὶ τὸ ἔργο του ἰδ. Γ λ. Π ρ ω τ ο π α π ᾶ - Μ π ο υ μ π ο υ λ ῖ δ ο υ, Τὸ θέατρον ἐν Ζακύνθῳ ἀπὸ τοῦ ΙΖ' μέχρι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἐπὶ τῇ βάσει ἀνεκδότων κειμένων, Ἀθῆναι 1958, σ. 85-89 (ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία).

6. Καὶ ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Ν. Β. Τωμαδάκη (Ὁ Σολωμὸς καὶ οἱ Ἀρχαῖοι, Ἀθῆναι 1943, σ. 26) ἡ μετάφρασις τοῦ Γ. Ρουσιάδη χαρακτηρίζεται «ἀηδὴς καὶ ἐκτεταμένη».

7. Ἰδ. καὶ τὸ σχετικὸ δημοσίευμα τοῦ Ν. Ι., «Λόγιος Ἑρμῆς» 1820, σ. 114-120, ὅπου —κοντὰ σὲ ἄλλες ἀξιοπρόσεκτες παρατηρήσεις, ἰδίως γιὰ τὸν τρόπο τῆς μεταφράσεως ἔργων τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος ἢ τῆς εὐρωπαϊκῆς λογοτεχνίας—ἀναγνωρίζεται ὅτι ὁ κῆρ Ρουσιάδης εἶτε ἀπὸ ζήλον φιλολογικὸν κινηθεὶς εἰς τοιοῦτον ἔνδοξον ἀγῶνα εἶτε ἀπὸ ἄλλων τινὰ αἰτίαν, ἄγνωστον μὲν εἰς ἐμὲ, γνωστὴν δὲ εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς φίλους του, εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι ἐμελλε νὰ εὐδοκιμήσῃ. ἂν εἶχεν ἐκ φύσεως καὶ ποιητικὰς ἀρετὰς (σ. 118).

πης», πρώτα ο *I. A.*¹ με γενικές παρατηρήσεις χαρακτηρίζοντας τὸν συγγραφέα τῆς ἐπικρίσεως ἄκριτον κριτικὸν ποὺ *πρῶτον[...]* δὲν ἔμπορεῖ νὰ εἶναι *“Ἕλληρ[...], ἀλλὰ νόθος τις καὶ μισέλλην. Δεύτερον πρέπει νὰ τρέξη ἄσπονδον φατριαστικὸν μῖσος [...]* ἐξαιρέτως κατὰ τοῦ Ρουσιάδου [...]. Τρίτον *ὅτι εἶναι ἓνας τῶν μανιωδεστάτων φατριαστῶν καὶ κατόπιν ὁ Σ. Α. I., με ἔκτε- νὲς μελέτημα².*

Στὸ τελευταῖο, ποὺ διακρίνεται γιὰ τὴν ἐμπάθεια καὶ τὸν ὕβριστικὸ τόνο³, γίνεται προσπάθεια νὰ δικαιολογηθῇ ὁ πλατυασμὸς στὸν λόγο τοῦ Γ. Ρουσιάδη με τὴν διάκρισι παραφράσεως καὶ μεταφράσεως⁴ καὶ προβάλλονται ὡς στοιχεῖα, ποὺ καθιστοῦν τὴν ἐργασία τοῦ Κοζανίτη λογίου ἀ- ξιοτίμητον καὶ ἀξιολύστατον εἰς τὴν παιδευομένην ἐλληνικὴν νεολαίαν: *ὅτι [ὁ «Παραφραστής»] πανταχοῦ διατηρεῖ τὴν ἐννοίαν τοῦ Ποιητοῦ· ὅτι πολ- λότιστα σημειώματα ὑποσυνάπτει χρησιμεύοντα μεγάλως εἰς τὸ πραγματικὸν μέρος τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως· ὅτι οἱ στίχοι του εἶναι εὐτονοὶ καὶ ἐπιμελῶς ἐξεργασμένοι.*

Οἱ ἀπόψεις αὐτὲς δὲν μποροῦν βέβαια νὰ καλύψουν τὰ σφάλματα καὶ τὶς ἀδυναμίες τῆς «Παραφράσεως»⁵, τὴν ὁποία—ὅπως παραδίδεται ἀπὸ τὸν Μ. Γεδεών⁶—κάποιος σύγχρονος τοῦ Γ. Ρουσιάδη ἀνώνυμος στιχοιργὸς ἐχαρκτήρησε με τὸ ἐπόμενο πνευματώδες, ὅσο καὶ δηκτικώτατο, δίστιχο:

*Τὸν Ὅμηρον τυφλὸν ἰδὼν ἠρώτησεν ὁ Ὑδης·
«Καὶ ποῖος σὲ ἐτόφλωσεν;»*

— Ὑ Γ. Ρουσιάδης.⁷

1. I. A., 'Ἐπιστολή, «Καλλιόπη», Α', 1819, σ. 57-58.

2. Σ. Α. I., 'Ἐπικρίσις εἰς τὴν κατὰ τῆς παραφράσεως τοῦ Ρουσιάδου γενομένην κρί- σιν, «Καλλιόπη», Α' (1819) 67-70.

3. Πρβλ.: *Τί νὰ σοὶ εἰπῶ, φίλε; Εἶσαι πάντῃ ἀγράφματος, ἄθλιε* (σ. 68). *Ἡ κριτικὴ τοῦ ἀθλίου καὶ ἀμαθοῦς τούτου κριτικοῦ....* (σ. 68).

4. Ἰδ. καὶ π.π., σ. 248.

5. Πρέπει ὥστόσο νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ὁ τόνος τῶν κρίσεων καὶ ἐπικρίσεων δὲν εἶναι ἄσχετος πρὸς τὴν ἀντίθεσι τοῦ Γ. Ρουσιάδη με τὸν κύκλο τοῦ Ἀδ. Κοραῖ, στὸν ὁποῖο κάποτε ἀναφέρεται με ὀξυτάτους ὑπαινιγμοὺς (πρβλ. «Ὁμήρου Ἰλιάς παραφρασθεῖσα[...] παρὰ Γ. Ρουσιάδου [...]». Τμ. Δ'. Ἐν Βιέννῃ 1817 σ. 9, 221-222), ὅπως καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἰδεολογικὴ ἀτμόσφαιρα γενικώτερα, μέσα ἀπὸ τὴν ὁποία προέβυλλαν τὶς ἀπόψεις τοὺς οἱ ἐκδότες τῶν περ. «Λόγιος Ἑρμῆς» καὶ «Καλλιόπη» (πρβλ. καὶ Γ. Α α ῖ ο υ, Ὁ ἐλ- ληνικὸς τύπος τῆς Βιέννης ἀπὸ τοῦ 1784 μέχρι τοῦ 1821, Ἀθήναι 1961, σ. 92-94, 119-126).

6. Μ. Γ ε δ ε ὶ ν, Ἀποσημειώματα Χρονογράφου: 1800-1913, Ἐν Ἀθήναις 1932, σ. 9.

7. Στὸ δίστιχο αὐτὸ καὶ μόνο περιορίζονται γιὰ νὰ χαρακτηρίσουν τὴν «παράφρασι» τῆς «Ἰλιάδος» τοῦ Γ. Ρουσιάδη ὁ Κ. Δ η μ α ρ ᾱ ς ('Ιστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτε- χνίας, Γ' ἐκδόση, [Ἀθήναι] 1964, σ. 179), ὁ Β. Κ η ὀ ς (L'Histoire de la littérature néo- grecque, Stockholm [1962], σ. 614), ποὺ ἀντιγράφει ἐδῶ τὸν Δημαρᾶ, κατὰ προγενεστέρη ἐκ-

“Ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν συστηματικὴ μελέτη τῆς «Παραφράσεως» τοῦ Γ. Ρουσιάδη (ποῦ θεώρησα χρήσιμο νὰ γίνῃ, ὥστε ὑπεύθυνα πλέον νὰ διατυπωθῇ ἡ τελικὴ κρίσις γι’ αὐτὴν), ἡ ἐργασία τοῦ Κοζανίτη λογίου δὲν εἶναι ἀπὸ λογοτεχνικὴ ἄποψι ἐπιτυχής. Κινεῖ ὥστόσο ὡς προδρομικὴ προσπάθεια τὸ γραμματολογικὸ ἐνδιαφέρον.

ΦΑΙΔΩΝ Κ. ΜΠΟΥΜΠΟΥΤΛΙΔΗΣ

δοσι τῆς «Ἱστορίας...» του, καὶ ὁ Κ. Μητσάκης (‘Ὁ Ὅμηρος στὴ νέα ἐλληνικὴ λογοτεχνία, ὁ.π., σ. 23), ποῦ παραπέμπει στὸν Δημαρᾶ.

S U M M A R Y

Phaedon K. Bouboulidis, *Literary Miscellany*.

In the first part the already published or known poems of Michael Perdikaris (1766-1828) are noted, and three verse works (from manuscripts found in the Library of Kozani, the State Archives, and the National Library) appropriately annotated (and with the relevant bibliography) are published.

In the second part a «paraphrase» of Homer's «Iliad» by G. Rousiadis (1783-1854), which appeared in 1817-19, and its influence are systematically examined. A general opinion about the publication of this work is included and a bibliography follows.